

**การพัฒนาแบบแผนการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี
เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม***
**The Development of Instructional Model according to Buddhist
Principle to Improve Desirable Characteristics of Graduate on
Moral and Ethic**

พระมหาประเสริฐ สุเมโธ (เพชรศรี), นิรุต ถึงนาค และชอมพูนุก เมฆเมืองทอง
Phramaha Prasert Sumetho (Phetsri), Nirut Thungnark
and Chomphunut Makemuengthong
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: mahasert14@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแบบแผนการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม และเพื่อประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2560 ในรายวิชาใดวิชาหนึ่ง โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ใช้การทดสอบโดยการทดสอบความแตกต่างของผู้เรียน 2 กลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า

1. จากการศึกษาแนวคิดรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี สามารถพัฒนาแบบแผนการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี เรียกว่า การจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา 3 อย่าง คือ 1) อธิศีลสิกขา 2) อธิจิตตสิกขา และ 3) อธิปัญญาสิกขา

---

*ได้รับบทความ: 27 มิถุนายน 2561; แก้ไขบทความ: 19 เมษายน 2562; ตอรับตีพิมพ์: 10 พฤษภาคม 2562

Received: June 27, 2018; Revised: April 19, 2019; Accepted: May 10, 2019

2. ผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาได้แก่ ด้านความมีระเบียบวินัย ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านความซื่อตรง รองลงมาได้แก่ ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับมากทุกด้าน

3. จากการทดสอบสมมติฐานความแตกต่างของผู้เรียน 2 กลุ่ม (t-test) โดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) ในการเก็บข้อมูล (เพื่อน ตนเอง ผู้สอน) ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความซื่อตรง และด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ มีคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์โดยรวมไม่แตกต่างกัน มีเพียงด้านความรับผิดชอบ โดยรวมแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

คำสำคัญ: รูปแบบการเรียนการสอน; แนวพุทธวิธี; คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์

Abstract

This research is aimed at developing a teaching model based on Buddhist approaches to enhance desirable graduate characteristics in morality, ethics and to evaluate the effectiveness of using the instructional model according to Buddhist approaches to enhance desirable characteristics of graduates of Buriram Buddhist college students. The target groups studied in this research were Buriram monks college students, 1st year, academic year 2017, in one course. By using the purposive sampling method. Statistics for data analysis Use descriptive statistics to analyze data by using percentage, mean and standard deviation statistics used to test hypotheses, using tests by testing the differences of 2 groups of learners.

The research found that:

1. From the study of the concept of teaching and learning model according to the Buddhist method, it can develop the teaching model according to the Buddhist way, called the three -fold learning management, namely 1) presumption 2), spiritual thinking and 3) wisdom.

2. The results of the evaluation of desirable graduate characteristics in morality, ethics of the Buriram Buddhist college students were in all 4 areas at a high level When considering each aspect, it was found that responsibility had the highest mean followed

by discipline, the least average aspect is honesty. followed by in relation to human relations, respectively, which was at a high level in all aspects.

3. Based on the hypothesis testing of two groups of students (t-test) using the triangular technique (triangulation) for data collection (friends, self-instructors) the students in the experimental group and the control group had different desirable characteristics. When considering each aspect, it was found that the discipline Honesty and human relations There is a different degree of desirable graduate characteristics. Only the responsibility overall, different at the statistical significance level of .05.

Keywords: Buddhist Teaching; Learning Styles; Desirable Graduate Characteristics

1. บทนำ

คุณธรรมจริยธรรมนับว่าเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคนและทุกวิชาชีพเป็นค่านิยมที่ดีงาม คุณลักษณะที่ดีงาม (Agsonsue, 2016 : 103-116) หากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้วก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและแห่งวิชาชีพนั้นๆ ที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ การขาดคุณธรรมจริยธรรมทั้งในส่วนบุคคลและในวิชาชีพ อาจมีผลร้ายต่อตนเอง สังคม และวงการวิชาชีพในอนาคตได้อีกด้วย ดังจะพบเห็นได้จากการเกิดวิกฤติศรัทธาในวิชาชีพหลายแขนงในปัจจุบัน ทั้งวงการวิชาชีพครู แพทย์ ตำรวจ ทหาร นักการเมืองการปกครอง จึงมีคำกล่าวที่เราไม่สามารถสร้างครูดีบนพื้นฐานของคนไม่ดี และไม่สามารถสร้างแพทย์ ตำรวจ ทหารและนักการเมืองที่ดี ถ้าบุคคลเหล่านั้นมีพื้นฐานทางนิสัยและความประพฤติที่ไม่ดี ซึ่งการพัฒนาประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) อยู่ในห้วงเวลาของการปฏิรูปประเทศ เพื่อแก้ปัญหาพื้นฐาน

หลายด้านที่สั่งสมมานานท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วและเชื่อมโยงกันใกล้ชิดมากขึ้น (Pulanram, et al., 2017 : 245-256)

การแข่งขันด้านเศรษฐกิจจะเข้มข้นมากขึ้น สังคมโลกจะมีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกันเป็นสภาพไร้พรมแดนการพัฒนาเทคโนโลยีจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และจะกระทบชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมาก ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าไม่ได้คำนึงถึงความสำคัญของการพัฒนาทางด้านจิตใจและคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมให้เด่นชัด อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อประเทศชาติได้ เกิดปัญหาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและเป็นที่มาของปัญหาสังคม ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มนิสิตนักศึกษาเป็นพลังสำคัญในอนาคตของประเทศที่สะท้อนปัญหาดังกล่าวอย่างน่าเป็นห่วง จึงจำเป็นอย่างยิ่งและเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่ต้องร่วมกันแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อสร้างบุคลากรของประเทศที่มีความพร้อมทั้งด้านปัญญา ความรู้ และคุณธรรม

จริยธรรมอันเพื่อให้ตระหนัก รับรู้ เรียนรู้ อันก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งส่วนตัว ส่วนรวมและประเทศชาติควบคู่กันไป (Nongrayom, 2016 : 21-28)

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ข้อที่หนึ่งความว่าเพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ และมีความสุข โดยมีสุขภาพและสุขภาพที่ดี ครอบครัวอบอุ่น ตลอดจนเป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีเป้าหมายให้คนไทยมีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์ มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม มีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ มีความรับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีสุขภาพกายและใจที่ดี มีความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณมีวิถีชีวิตที่พอเพียง มีความเป็นไทย เพื่อเป็นการดำเนินตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) ไว้ว่า คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข (Watthanabut, 2016 : 163-176) สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา 4 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ

2) เพื่อพัฒนา คนไทยให้เป็นพลเมืองดี มีคุณลักษณะทักษะและสมรรถนะที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และยุทธศาสตร์ชาติ 3) เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณธรรม จริยธรรม รู้รักสามัคคีและร่วมมือผืนนี้กำลังมุ่งสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) เพื่อนำประเทศไทยก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลางและความเหลื่อมล้ำภายในประเทศลดลง ซึ่งทีศนา แชมมณี (Khammani, 2015 : 11) ได้กล่าวไว้ว่า การให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ (Quality of People) โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้มีคุณธรรมกำกับความรู้ในการดำเนินชีวิตสามารถทำให้เกิดวิถีการพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้ เพราะคนที่มีคุณภาพจะสามารถใช้สติปัญญาในทางที่ถูกต้อง เป็นเหตุเป็นผล และใส่ใจ เรียนรู้ คิดค้น ปรับปรุง วิธีการ แนวทางในการจัดการทรัพยากรต่างๆ ให้เหมาะสม สมดุล และป้องกัน แก้ไขข้อบกพร่อง เพื่อให้เกิดผลดีขึ้นเรื่อยๆ ทั้งต่อตนเองและสังคมโดยรวม ในขณะที่เดียวกันซึ่งในที่สุดก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นเอง ดังนั้น รัฐบาลจึงต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็น นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ทีศนา แชมมณี (Khammani, 2012 : 226) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาถือเป็นรากฐาน สำคัญในการพัฒนาคน กระบวนการจัดการศึกษามีความสำคัญในการ

พัฒนาผู้เรียนทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งกระบวนการจัดการศึกษาที่ดีจะช่วยหล่อหลอมให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์พร้อมด้วยความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการแก้ปัญหาสังคมและการพัฒนาประเทศ จึงควรมีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ให้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชนของประเทศ อันจะช่วยให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นไปในทางที่เหมาะสม ซึ่งจะก่อให้เกิดสันติสุขในสังคมได้อย่างแท้จริง

ดังนั้น การพัฒนาเจตคติ การเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเห็นได้จากการจัดการศึกษาในลักษณะของกระบวนการเรียนการสอนในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเอาไว้อย่างเป็นระบบ เริ่มจากความมุ่งหมายและหลักการ แนวทางการจัดการศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้ สารสำคัญของหลักสูตร และการประเมินผลโดยได้บัญญัติประเด็นดังกล่าวเอาไว้ในแต่ละมาตราของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาชาติได้กำหนดคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ในข้อที่ 1 ด้านคุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก โดยกำหนดว่าคนไทยต้องมีการดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต (Office of the Education Commission, 2003 : 3) และสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาได้กำหนดกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา

แห่งชาติ ไว้ว่า ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้บัณฑิตมีอย่างน้อย 5 ด้าน คือ 1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทักษะทางปัญญา 4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความรับผิดชอบ 5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Office of the Higher Education Commission, 2009 : 6)

จากการศึกษาผลการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2552-2559 ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา พบว่าไทยประสบความสำเร็จในหลายด้าน และมีอีกหลายด้านยังเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วนในระยะต่อไป โดยเฉพาะด้านคุณภาพการศึกษาผลการพัฒนายังไม่เป็นที่น่าพึงพอใจ เนื่องจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีคะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยมาก และต่ำกว่าหลายประเทศในแถบเอเชีย ส่วนประเด็นคุณธรรม จริยธรรมของเด็กและเยาวชนยังต้องมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น ผู้เรียนมีสมรรถนะหรือคุณลักษณะอื่นๆ ที่ไม่ตรงตามความต้องการของสถานประกอบการ ทำให้มีผู้ว่างงานอยู่จำนวนมาก จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนและกำลังแรงงานที่มีทักษะ และคุณลักษณะที่พร้อมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของภาคส่วนต่างๆ (Office of the Education Council, 2017)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม
2. เพื่อประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระยะ คือ 1) การสังเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอน 2) การทดลองใช้และศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนการสอน และ 3) ประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอน โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

ระยะที่ 1 การสังเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอน

1. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ 1) ศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ ทำการแยกแยะข้อมูลพื้นฐานออกเป็นส่วนย่อยที่มีความสัมพันธ์กัน เพื่อทำความเข้าใจแต่ละส่วนให้แจ่มแจ้ง รวมทั้งการสืบค้นความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ เพื่อดูว่าส่วนประกอบปลีกย่อยนั้นสามารถเข้ากันได้หรือไม่ สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างแท้จริง กระทั่งสังเคราะห์มาเป็นร่างรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี 2) ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ ก) การเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี ข) การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี ค) ศึกษาจากตำรา

เอกสาร บทความ งานวิจัยต่างๆ 3) การสัมภาษณ์ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยใช้วิธีการสนทนาซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประธานหลักสูตร และคณาจารย์ประจำหลักสูตร ถึงสภาพปัญหาและความต้องการการจัดการศึกษาด้านการผลิตบัณฑิตให้เป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการนำนโยบายที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาของชาติในส่วนของมาตรฐานการอุดมศึกษาไปสู่การปฏิบัติในสถาบันอุดมศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม และคณะกรรมการประเมินคุณภาพการศึกษาภายในประจำปีการศึกษา 2559 สัมภาษณ์ประธานหลักสูตร และคณาจารย์ประจำหลักสูตร ถึงสภาพปัญหาและความต้องการการจัดการศึกษาด้านการผลิตบัณฑิต และ 4) สนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระเสรีของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแท้จริง ในการนี้ผู้วิจัยได้สนทนากลุ่มย่อยกับประธานหลักสูตร และคณาจารย์ประจำหลักสูตร ในแต่ละสาขาวิชาของวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ แบบไม่เป็นทางการ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี

2. สังเคราะห์ กำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียน

การสอนตามแนวพุทธวิธี โดยศึกษารูปแบบการเรียนการสอนจากนักวิชาการ จนได้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี

3. จัดทำเอกสารร่างรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี การพัฒนารูปแบบการเรียน การสอน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน โดยศึกษารูปแบบการเรียนการสอนจากนักวิชาการด้านการเรียนการสอน จนได้ร่างรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี

4. ตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้นของรูปแบบ โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน สนทนากลุ่ม (Focus Group) จนได้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีที่พัฒนาขึ้นมา แล้วนำรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น นำมาตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และภาษาที่ใช้ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

ระยะที่ 2 การทดลองใช้และศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนการสอน

1. การวางแผน จัดการเรียนการสอนทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอน โดยใช้วิธีวิจัยและพัฒนา การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) เป็นกระบวนการค้นหาความรู้ความจริง โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์แบบหนึ่ง

2. นำรูปแบบการเรียนการสอนไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม เมื่อปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม ตามที่ผู้เชี่ยวชาญแนะนำ แล้วนำรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี

ไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาในรายวิชาใดวิชาหนึ่ง ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2560 โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างที่ทดลองเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มทดลอง ได้แก่ นิสิตที่ศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 1 สาขาวิชารัฐศาสตร์ภาคสมทบ (เสาร์-อาทิตย์) ภาคการศึกษาที่ 2/2560 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 34 รูป/คน และกลุ่มควบคุม ได้แก่ นิสิตที่ศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคการศึกษาที่ 2/2560 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 31 รูป

ระยะที่ 3 ประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอน การประเมินรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม เก็บข้อมูลจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) ในการเก็บข้อมูล (เพื่อน ตนเอง ผู้สอน) โดยใช้วิธีสังเกต ประเมิน และสัมภาษณ์

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี และนำรูปแบบดังกล่าวมาพัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี สามารถสรุปผลการศึกษา ดังนี้

1. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี เรียกว่า การจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา หมายถึง การศึกษาข้อปฏิบัติที่

พึงศึกษา พึงฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษาหรือ หลักการพัฒนาชีวิตให้ประสบความสำเร็จเป็นคน สมบูรณ์แบบตามแนวพุทธ 3 อย่าง คือ

1.1 อธิศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับ ฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง กล่าวคือ กระบวนการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนสามารถ ควบคุมอารมณ์และความต้องการตนเองให้อยู่ใน ภาวะปกติ มีระเบียบวินัย พุดความจริง (พูดสิ่งที่เป็น ประโยชน์) ดำรงตนและปฏิบัติกิจกรรมด้วยความ ซื่อสัตย์สุจริต มีความขยันหมั่นเพียร ทำงาน ไม่คั่งค้าง ปฏิบัติกิจกรรมอย่างเป็นระบบขั้นตอน ตลอดทั้งช่วยเหลือเกื้อกูล รู้จักเห็นใจผู้อื่น มีความ รับผิดชอบต่อตนเองและส่วนร่วม แสดงออกมาให้ เห็นถึงความเป็นคนที่มียินัย

1.2 อธิจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึก หัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง กล่าวคือ กระบวนการจัดการเรียนการสอนให้ ผู้เรียนมีความมุ่งมั่นในจิตใจ มีความเพียรพยายาม มีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา มีจิตใจจดจ่อ (การตั้งมั่น แห่งจิต) มีใจรักในสิ่งที่ทำ มีการพิจารณาไตร่ตรอง ไคร่ครวญงานที่ทำอยู่ทุกเมื่อ ตลอดทั้งมีความ พร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี มีความสามารถในการดำเนิน ชีวิตอย่างมีสุข

1.3 อธิปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับ ฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง กล่าวคือ กระบวนการจัดการเรียนการสอนให้ ผู้เรียนมีความสามารถคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์เหตุ ปัจจัยที่ทำให้เกิดผลลัพธ์ ใช้ความรู้ที่มีให้เกิด ประโยชน์ ทำงานเต็มความสามารถและไม่ยึดติด

ตลอดทั้งการรู้จักตนเอง มีแรงจูงใจ สามารถตัดสินใจ แก้ปัญหาและแสดงออกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่ดีกับผู้อื่น

2. ผลการประเมินประสิทธิผลของการ ใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีจาก การประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการ เรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี เพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ ผู้วิจัยได้เก็บ รวบรวมข้อมูลการวิจัยจากนิสิตชั้นปีที่ 1 วิทยาลัย สงฆ์บุรีรัมย์ ภาคการศึกษาที่ 2/2560 โดยใช้วิธีการ เลือกกลุ่มตัวอย่าง/กลุ่มเป้าหมาย แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในรายวิชาใดวิชาหนึ่ง ซึ่งแบ่งกลุ่มตัวอย่างที่ทดลองเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มทดลอง ได้แก่ นิสิตที่ศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 1 สาขาวิชารัฐศาสตร์ ภาคสมทบ ภาคการศึกษาที่ 2/2560 2) กลุ่มควบคุม ได้แก่ นิสิตที่ศึกษาอยู่ใน ชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคการศึกษา ที่ 2/2560 ผลการวิจัยพบว่า

2.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบ ประเมิน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็น บรรพชิต คิดเป็นร้อยละ 64.60 นิสิตส่วนใหญ่เป็น เพศชาย คิดเป็นร้อยละ 92.70 และนิสิตส่วนมาก มีอายุมากกว่า 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 47.90

2.2 ประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึง ประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม ของนิสิตวิทยาลัย สงฆ์บุรีรัมย์ พบว่า ระดับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึง ประสงค์ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ อยู่ในระดับ มากทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านที่มีค่าเฉลี่ย สูงสุด ได้แก่ ด้านความรับผิดชอบ รองลงมา ได้แก่

ด้านความมีระเบียบวินัย ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านความซื่อตรง รองลงมาได้แก่ ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับมากทุกด้าน ทั้งนี้พบว่า ระดับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อแยกเป็นรายด้าน สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

2.2.1 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านความรับผิดชอบ พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ มีการตั้งใจ มุ่งมั่นในการศึกษาเล่าเรียน กระทั่งสำเร็จการศึกษา รองลงมาได้แก่ ยอมรับผลที่ตนเองกระทำทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จโดยไม่กล่าวโทษผู้อื่น ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ มีคุณธรรม จริยธรรมในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ รองลงมา ได้แก่ มีความรับผิดชอบในวิชาชีพรวมถึงเข้าใจถึงบริบททางสังคมของวิชาชีพในแต่ละสาขาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้พบว่า ระดับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ด้านความรับผิดชอบอยู่ในระดับมากที่สุด 3 ข้อ อยู่ในระดับมาก 7 ข้อ แต่ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2.2.2 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ด้านความมีระเบียบวินัย พบว่า ระดับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ยอมรับในระเบียบของวิทยาลัยฯ และระเบียบ ข้อบังคับของสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพในข้อตกลง

และยึดหลักประชาธิปไตย อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ รู้จักกำหนดบรรทัดฐานแห่งความพอเหมาะพอดีในการครองชีวิตได้อย่างเหมาะสม รองลงมาได้แก่ มีวิธีและกระบวนการในการเรียนรู้ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาตนเอง และวิชาชีพได้อย่างเหมาะสม ซึ่งอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้พบว่า ระดับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิต ด้านความมีระเบียบวินัย อยู่ในระดับมากที่สุด 1 ข้อ อยู่ในระดับมาก 9 ข้อ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2.2.3 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ด้านความซื่อตรง พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น โดยไม่มีการลอกข้อสอบ รองลงมาได้แก่ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีน้ำใจนักกีฬา และมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพ ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ มีการอ้างอิงทุกครั้งเมื่อนำผลงานของผู้อื่นมาใช้ในรายงาน หรือวิจัย ค่าเฉลี่ยรองลงมาได้แก่ เข้าใจและซาบซึ้งในวัฒนธรรมไทย ตระหนักในคุณค่าของระบบคุณธรรม จริยธรรม เสียสละและซื่อสัตย์สุจริต ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้พบว่า ระดับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ด้านความซื่อตรง อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยภาพรวมก็อยู่ในระดับมาก

2.2.4 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความ

เสมอภาค รองลงมา ได้แก่ แสดงพฤติกรรมยกย่อง ยินดี เมื่อบุคคลอื่นปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ มีน้ำใจช่วยเหลือ ผู้อื่นโดยไม่ต้องร้องขอ รองลงมา ได้แก่ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและมีจิตอาสา มุ่งทำประโยชน์ต่อ สังคม และมีจิตใจที่เป็นผู้ให้กับส่วนรวม มีคุณธรรม เป็นมิตรกับทุกคน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเพื่อนได้ ค่าเฉลี่ย ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้พบว่า ระดับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์อยู่ใน ระดับมากทุกข้อ โดยภาพรวมก็อยู่ในระดับมาก

3. ผลการทดสอบสมมติฐานความแตกต่างของผู้เรียน จากการทดสอบสมมติฐาน ความแตกต่างของผู้เรียน 2 กลุ่ม โดย t-test (Independent) พบว่า ผู้เรียนกลุ่มทดลองและ กลุ่ม ควบคุมมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความมีระเบียบ วินัย ด้านความซื่อตรง และด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ มีคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 มีเพียงด้านความรับผิดชอบ ที่มีคุณลักษณะบัณฑิต ที่พึงประสงค์ โดยรวมแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ ทางสถิติ .05

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียน การสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ บัณฑิตที่พึงประสงค์ ด้านคุณธรรมจริยธรรม สามารถอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน ตามแนวพุทธวิธี เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิต ที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม ผู้วิจัยศึกษา พุทธวิธีการสอนตามแนวคิดของพระพรหมคุณา ภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) และนำรูปแบบดังกล่าวมา พัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธ วิธีสามารถสรุปรูปแบบการเรียนการสอนตามแนว พุทธวิธี ได้ดังนี้

รูปแบบการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา หมายถึง การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา พึงฝึกฝน อบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษาหรือหลักการพัฒนา ชีวิตให้ประสบความสำเร็จเป็นคนสมบูรณ์แบบตาม แนวพุทธ 3 อย่าง คือ 1) อธิศีลสิกขา 2) อธิจิตต สิกขา และ 3) อธิปัญญาสิกขา จากการตรวจ รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริม สร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนารูปแบบ การเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ด้านคุณธรรมจริยธรรมได้ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ไตรสิกขาเป็นหลักและกระบวนการเรียนรู้ทาง พระพุทธศาสนาเพื่อให้บุคคลได้พบความรู้ด้วย ตนเอง โดยการเรียนรู้จากการสัมผัส และสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อม ปัญหา และสถานการณ์ต่างๆ จนมี ความชำนาญในการแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นใน สังคมปัจจุบัน สามารถดำเนินชีวิตที่ดีได้ตาม อริยมรรค มีความพออยู่ พอกิน พอประมาณและ พร้อมทั้งจะปรับตัวเองให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ ในอนาคต สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์

(ป. อ. ปยุตโต) (Phra Phrom Kunaporn, (P.A. Payutto), 2008 : 46-48) ได้กล่าวไว้ว่า การฝึกฝนและพัฒนาตนุชนั้น ทางพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาทำให้คนพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

2. ผลการประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พบว่า การศึกษาคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนิสิตทั้ง 4 ด้าน พบว่า ระดับผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน สอดคล้องกับฐิติวิสุตสุขป้อม (Sukpom, 2014 : 57) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับสูง ส่วนคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย และความกตัญญูทุกเวที มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง ส่วนความซื่อตรง ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ และด้านการมีจรรยาบรรณต่อวิชาชีพ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง

เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ทุกภาคส่วนในสังคมไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง สถาบันศาสนา สถาบันสื่อมวลชน รวมทั้งสถาบันวิชาชีพต่างๆ ต่างร่วมมือกันทำบทบาทหน้าที่ของตนเองในการสรรค์สร้างคุณธรรมจริยธรรมที่พึงปรารถนาให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะคุณธรรมจริยธรรมนับว่า เป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้ว ก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและแห่งวิชาชีพนั้นๆ ที่ยิ่งกว่านั้นก็คือ การขาดคุณธรรมจริยธรรมทั้งในส่วนบุคคลและในวิชาชีพ อาจมีผลร้ายต่อตนเอง สังคมและวงการวิชาชีพในอนาคตได้อีกด้วย สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (Office of the Higher Education Commission, 2009 : 6) ที่กำหนดกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติไว้ว่าผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้บัณฑิตมี อย่างน้อย 5 ด้าน โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งกำหนดไว้ว่า คุณธรรม จริยธรรม หมายถึง การพัฒนานิสัยในการประพฤติอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และด้วยความรับผิดชอบทั้งในส่วนตนและส่วนรวม ความสามารถในการปรับวิถีชีวิตในความขัดแย้งทางค่านิยม การพัฒนานิสัยและการปฏิบัติตนตามศีลธรรม ทั้งในเรื่องส่วนตัวและสังคม

เมื่อพิจารณาผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เป็นรายด้านสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

2.1 ผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านความรับผิดชอบ พบว่า ระดับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับฐิติวิสต์ สุขป้อม (Sukpom, 2014 : 69) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม พบว่า คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง ในการทดสอบสมมติฐานที่ 1 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษากลุ่มทดลองภายหลังได้รับการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี และภายหลังการติดตามผลเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ความรับผิดชอบเป็นคุณสมบัติที่ดีอย่างหนึ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์มุ่งเน้นปลูกฝังให้แก่นิสิตเพื่อให้เป็นไปตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย ดังนั้น ความรับผิดชอบจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการผลักดันให้นิสิตมีความเอาใจใส่จดจ่อ ตั้งใจ มุ่งมั่นต่อหน้าทำงาน การศึกษาเล่าเรียน การเป็นอยู่ของตนเอง และผู้อยู่ในความดูแลตลอดจนสังคมอย่างเต็มความสามารถด้วยความผูกพัน เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายในเวลาที่กำหนด ยอมรับผลการกระทำทั้งผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้นรวมทั้งปรับปรุงการปฏิบัติให้ดีขึ้นด้วย จะช่วยให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข หากสมาชิกทุกคนในสังคมเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ

ปัญหาความวุ่นวายที่สังคมกำลังประสบอยู่ในปัจจุบันคงไม่เกิดขึ้น สอดคล้องงานวิจัยของกฤตยา ฐานวรภัทร์ (Thanaworaphat, 2012 : 51) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์สำหรับสถานประกอบการ กรณีศึกษา บัณฑิตสาขาวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร คณะสังคมศาสตร์ และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ พบว่า สถานประกอบการมีความต้องการคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ในด้านมีระเบียบวินัยตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบต่อตนเอง วิชาชีพและสังคมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.43

2.2 ผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านความมีระเบียบวินัย พบว่า ระดับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ อยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของฐิติวิสต์ สุขป้อม (Sukpom, 2014 : 69) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม พบว่า คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความมีระเบียบวินัย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง ในการทดสอบสมมติฐานที่ 1 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษากลุ่มทดลองภายหลังได้รับการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี และภายหลังการติดตามผลเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า การมีระเบียบวินัย เคารพในข้อตกลง การเชื่อฟังและปฏิบัติตาม

ระเบียบแบบแผนขององค์การ ทำให้ผู้รักษาเป็น คนดี เป็นเครื่องมือปกป้องความเสื่อมเสียเป็น เครื่องมือวัดความดีของคน ใครจะเป็นคนดีหรือ คนเลว ดีมาก ดีน้อย ไม่มีอะไรเป็นเครื่องมือวัดได้ อย่างแม่นยำเท่ากับการสังเกตวินัยของผู้นั้นว่า เครื่องวัดในวินัยของตนเองเพียงใด ดังที่พระพรหม คุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (Phra Phrom Kunaporn, (P.A. Payutto), 2011 : 1) ได้กล่าวว่า พระสงฆ์ มีวินัยของพระภิกษุที่จะต้องประพฤติให้เป็นผู้มีศีล ชาวพุทธทั่วไปก็มีวินัยของคฤหัสถ์ที่ต้องปฏิบัติให้เป็นมาตรฐาน ชาวพุทธจะต้องดำเนินชีวิตที่ดีงาม และร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เจริญมั่นคงตามหลัก วินัยของคฤหัสถ์ คิหิวินัย คือ วินัยของคฤหัสถ์ หรือ วินัยชาวบ้านนี้ เป็นคำสอนเดิม ที่พระพุทธเจ้าตรัส แสดง เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ด้วยว่าชาวพุทธฝ่าย คฤหัสถ์ก็มีข้อปฏิบัติ ที่เป็นแบบแผนแห่งชีวิตและ ชุมชนหรือสังคมของตน ซึ่งในปัจจุบันนี้ สังคมยิ่ง เสื่อมถอยจากวิถีแห่งความเจริญอกงาม และก้าว ลึกลงไปในปลักหล่มแห่งอบายมากยิ่งขึ้น ถ้าจะให้ สังคมมีอนาคตที่ควรหวัง ก็ถึงเวลาที่จะลุกขึ้นมาเร่ง รื้อฟื้นหลักคิหิวินัยขึ้นมา ให้เป็นแบบแผนแห่งชีวิต และสังคมชาวพุทธ ถ้าคนไทยตั้งตนอยู่ในคิหิวินัย ก็มั่นใจได้ว่าสังคมไทยจะไม่เพียงฟื้นตัวขึ้นจาก วิกฤตเท่านั้น แต่จะก้าวหน้าไปในวิวัฒนาการได้อย่าง แน่นนอน

2.3 ผลการประเมินคุณลักษณะ บัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านความซื่อตรง พบว่า ระดับ คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตวิทยาลัย สงฆ์บุรีรัมย์ อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับฐิติวัสส์ สุขป้อม (Sukpom, 2014 : 69) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธ วิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม พบว่า คุณลักษณะบัณฑิตที่พึง ประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความซื่อตรง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง ในการทดสอบสมมติฐาน ที่ 1 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษากลุ่มทดลองภายหลังได้รับการ ใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี และภายหลังการติดตามผลเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการ ทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า การที่บุคคลใน สังคมมีความประพฤติตรง ไม่เอินเอียง ไม่คดโกง มีความมั่นคงอยู่ในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ต่อ ตนเองและผู้อื่น มีความสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งความซื่อสัตย์นี้จะไม่ทำให้บุคคลรอบ ข้างของเราเดือดร้อน และจะนำพามาซึ่งความ เจริญของบ้านเมือง ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่ จำเป็นต่อทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็ความซื่อสัตย์ใน ระดับไหนก็ตาม จะต้องมีการปลูกฝังหรือสอน เยาวชนรุ่นหลังให้ประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะหาก คนในสังคมขาดคุณธรรมซื่อนี้เมื่อใด สังคมก็จะ วุ่นวาย ไม่สงบ คนจะเอาวัดเอาเปรียบกัน และเห็น แก่ตัวมากขึ้น จนก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีก มากมาย ดังพุทธภาษิตบทหนึ่งกล่าวไว้ว่า สจฺเจน กิตฺติ ปโปติ แปลว่า คนเราจะบรรลุถึงเกียรติได้ เพราะความสัตย์ ซึ่งสอดคล้องกับเกษม วัฒนชัย (Wattanachai, 2012 : 6) ได้กล่าวไว้ว่า ซื่อตรง คือ สิ่งที่ประพฤติออกมาให้ปรากฏ แล้วสังคม ตัดสินว่าตรงหรือไม่ตรง แต่ถ้าซื่อสัตย์ นอกจาก

จะประพฤติตรงแล้ว ยังต้องพัฒนาที่จิตใจ มีความจริงใจด้วย

2.4 ผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ พบว่าระดับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับฐิติวัศส์ สุขป้อม (Sukpom, 2014 : 69) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม พบว่า คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมด้านความซื่อตรง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง ในการทดสอบสมมติฐานที่ 1 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษา กลุ่มทดลองภายหลังได้รับการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี และภายหลังการติดตามผลเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า การมีมนุษยสัมพันธ์ เป็นความสัมพันธ์ในทางสังคมระหว่างมนุษย์ ที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน เป็นการอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นหมู่เป็นคณะหรือกลุ่มโดยมีการติดต่อสื่อสารกันระหว่างบุคคลระหว่างกลุ่ม เพื่อให้ทราบความต้องการของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มรวมไปถึงวิธีการจงใจ และประสานความต้องการของบุคคล และกลุ่มให้ผสมผสานกลมกลืนกันตามระบบที่สังคมต้องการ เป็นคนที่มีจิตใจที่เป็นผู้ให้ มีคุณธรรม เป็นมิตรกับทุกคนร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเพื่อนได้ ความสามารถทำงาน

หรืออยู่ร่วมกับผู้อื่นที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับวิจิตร อาวะกุล (Awakun, 2007 : 12) ได้กล่าวไว้ว่า ความสามารถในการทำตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นๆ ได้เป็นสิ่งที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของเรา ผู้ที่ล้มเหลวในการดำเนินชีวิตก็คือ ผู้ที่เข้ากับคนอื่นไม่ได้ แม้บุคคลนั้นจะมีความรู้ความสามารถสูงสักเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ หรือไม่สามารถเข้ากับใครในสังคมได้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่บุคคลนั้นมีอยู่ไม่ว่าจะเป็นความรู้ความสามารถ ร่างกายและชีวิต ก็จะมีค่าหมดความหมาย นำไปสู่ความล้มเหลวของชีวิตได้

3. ผลการทดสอบสมมติฐานความแตกต่างของผู้เรียน 2 กลุ่ม (t-test) โดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) ในการเก็บข้อมูล (เพื่อนตนเอง ผู้สอน) พบว่า ผู้เรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความซื่อตรง และด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ มีคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 มีเพียงด้านความรับผิดชอบ ที่มีคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์โดยรวมแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ซึ่งฐิติวัศส์ สุขป้อม (Sukpom, 2014 : 69) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม จากการศึกษาคุณลักษณะบัณฑิตที่พึง

ประสงค์ ด้านคุณธรรม จริยธรรม พบว่า ในการทดสอบสมมติฐานที่ 1 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษา กลุ่มทดลองภายหลังได้รับการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี และภายหลังการติดตามผลเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในการทดสอบสมมติฐานที่ 2 คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษา กลุ่มทดลองภายหลังได้รับการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี และภายหลังการติดตามผลเพิ่มขึ้นกว่ากลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับรูปแบบการเรียนการสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า รูปแบบการเรียนการสอนมีความสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้เรียนรักการเรียน ตั้งใจเรียน และเกิดการเรียนรู้ขึ้น การเรียนของผู้เรียนจะไปสู่จุดหมายปลายทาง คือความสำเร็จในชีวิตหรือไม่เพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดการเรียนรู้ที่ดีของผู้สอน หากผู้สอนรู้จักเลือกใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ดีและเหมาะสมแล้ว ย่อมจะมีผลดีต่อการเรียนของผู้เรียน รูปแบบการเรียนการสอนจึงเปรียบเหมือนพิมพ์เขียวสำหรับการสอน พิมพ์เขียวจะบอกถึงลำดับ ขั้นตอนการเตรียมการ การจัดกิจกรรม และการประเมินผลของการจัดกิจกรรมหรือประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ตามเป้าหมาย หรือผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นของรูปแบบการเรียนการสอนนั้นๆ ซึ่งทศนา แคมมณี (Khammani, 2013 : 3-4) ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการเรียนการสอน คือ สภาพ ลักษณะของการเรียนการสอนที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ

ซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบ ตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่างๆ โดยประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนการสอน รวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือและได้รับการพิสูจน์ ทดสอบหรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้นๆ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 แบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรม ควรมีการปรับปรุงเพื่อใช้วัดกับนักศึกษาในระดับอื่นได้ โดยการหาค่าบรรทัดฐาน (Norm) และนำมาพัฒนาต่อเนื่องตลอดจนควรมีศึกษาเกี่ยวกับบริบทและความใกล้เคียงเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างให้เหมาะสมกับแบบวัดฉบับนี้

1.2 รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรม สามารถประยุกต์ใช้กับนักศึกษาทุกชั้นปี แต่ควรมีการศึกษาคู่มือ เทคนิคการนำเสนอ การสรุปประเด็นติดตามผลให้เกิดความรู้ ความเข้าใจก่อนนำไปใช้

1.3 ทุกสถาบันการศึกษานำรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ในด้านอื่นๆ ให้เป็นไปตาม

กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ

1.4 สถาบันอุดมศึกษาอาจกำหนดตัวบ่งชี้เพิ่มเติม ให้สอดคล้องกับพันธกิจและวัตถุประสงค์ของสถาบันหรือกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานที่สูงขึ้น เพื่อการยกระดับมาตรฐานของตนเอง โดยกำหนดไว้ในรายละเอียดของหลักสูตร

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ในด้านอื่นๆ ให้เป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ

2.2 ควรพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี ให้เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มีมาตรฐาน ทุกสถาบันสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของชาติต่อไป

2.3 ควรมีการติดตามผลคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนักศึกษาหลังการติดตามผลแล้ว 3 เดือน 6 เดือน และ 1 ปี เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงและการศึกษาความคงที่ของพฤติกรรมที่แสดงออกพร้อมทั้งหาข้อเสนอแนะวิธีการเรียนการสอนที่จะสามารถพัฒนาคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์แบบยั่งยืนต่อไป

2.4 ควรแยกศึกษาคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์เฉพาะด้านแบบเชิงลึก เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ เนื่องจากคุณลักษณะเหล่านี้ต้องอาศัยการบ่มเพาะและใช้เวลานานในการฝึกฝน

2.5 ควรพัฒนาแบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์สำหรับนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา รวมทั้งการทำเกณฑ์ปกติของบรรทัดฐาน (Norm) ให้ชัดเจน

References

- Agsonsue, P. (2016). A Model of Public Mind Development on Integrated Buddhist for Junior Secondary School Students in the Education Service Area Office 3. *Dhammathas Academic Journal*, 16(2), 103-116.
- Awakun, V. (2007). *Training*. Bangkok : Chulalongkorn University Book Center.
- Khammani, T. (2012). *Teaching Science: Knowledge for Effective Learning Process Management*. Bangkok : Sutthakarn Printing Center.
- _____. (2015). *Deciphering the Philosophy of Sethi Suay to Teaching thinking Processes*. Bangkok : V. Print (1991) Company Limited.
- Nongrayom, A. (2016). The Model of Life Quality Development of Students at Learning Institute for Everyone. *Dhammathas Academic Journal*, 16(3), 21-28.

- Office of the Higher Education Commission Ministry of Education. (2009). *National Higher Education Qualifications Framework and Guidelines for Implementation, Attachments to the Announcement of the Higher Education Commission Re: Guidelines for Compliance with the Higher Education Qualifications Framework*. Bangkok : Office of the Higher Education Commission Ministry of Education.
- Office of the National Education Commission. (2003). *Future Image and Characteristics of Desirable Thai People*. Bangkok : VTC Publishing.
- Phra Phrom Kunaporn (P.A. Payutto). (2011). *Buddhist Ethics for the Good Life*. Bangkok : Thammasapa.
- _____. (2013). *Buddhist Method of Teaching*. Bangkok : Pim Suay Company Limited.
- Pulanram, P., et al. (2017). The Organs Doing Work of Social Organization in the Strengthening of Strong Communities. *Dhammathas Academic Journal*, 17(3), 245-256.
- Suksom, T. (2014). Development of Teaching and Learning Model in Accordance with Buddhist Approaches to Enhance Desirable Graduate Characteristics in Morality, Ethics of the Students of Chandrakasem Rajabhat University. *Kasem Bundit Journal*, 15(1). 56-74.
- Thanaworaphat, K. (2012). Desirable Graduate Qualifications for the Workplace Case Studies of Graduates in English for Communication Faculty of Social Sciences and Liberal Arts, North-Chiang Mai University. *Research Report*. Chiang Mai : Faculty of Social Sciences and Arts North-Chiang Mai University.
- Wattanachai, K. (2012). *Integrity and Thai Social Values*. (Special Lectures). Bangkok : Moral Center (Public Organization).
- Watthanabut, B. (2016). Human Capital Potential Development In 21st Century. *Dhammathas Academic Journal*, 16(2), 163-176.

